

УДК 378

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-1-10>**Скорик Г.І.***кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»***Линник О.О.***кандидат економічних наук, асистент,
Національний університет «Львівська політехніка»***Савчук М.Ю.***студентка
Національного університету «Львівська політехніка»***Skoryk Halyna***candidate of Economic Sciences, associate professor
Lviv Polytechnic National University***Lynnyk Oleksandra***candidate of Economic Sciences, assistant
of Lviv Polytechnic National University,***Savchuk Maryna***student
of Lviv Polytechnic National University*

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ЯК ЧИННИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION AS A FACTOR OF INCREASING COMPETITIVENESS OF NATIONAL ECONOMY

АНОТАЦІЯ

Рівень і якість освіти є важливим фактором впливу на рівень загальної глобальної конкурентоспроможності України. Проведено аналіз кількісних і якісних параметрів освітніх послуг в Україні, зокрема проаналізовано і визначено проблеми реформування середньої освіти, основні напрями удосконалення шкільної освіти. Підкреслено важливість профільного спрямування процесу навчання, насамперед через взаємодію загальної середньої і професійної (професійно-технічної) освіти. У зв'язку із характерною невідповідністю якості та напрямів професійної підготовки потребам роботодавців та особистим потребам, низькою престижністю робітничих професій визначено нові пріоритети державної політики у сфері професійно-технічної освіти з метою забезпечення гнучкості, мобільності та оперативного реагування на зміни ринку праці, залучення інвестицій у її розвиток, сприяння взаємовигідному соціальному партнерству закладів освіти, роботодавців та органів державної влади. Обґрунтовано причини неефективного використання Україною потенціалу щодо забезпечення конкурентоспроможності вищої освіти і визначено перспективи її подальшого реформування

Ключові слова: освіта, загальна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, якість освітніх послуг, конкурентоспроможність освіти, економічне зростання, освітня реформа.

АННОТАЦІЯ

Уровень и качество образования является важным фактором влияния на уровень общей глобальной конкурентоспособности Украины. Проведен анализ количественных и качественных параметров образовательных услуг в Украине, в частности проанализированы и определены проблемы реформирования среднего образования, основные направления совершенствования школьного образования. Подчеркнута важность профильного направления процесса обучения, прежде всего через взаимодействие общего, среднего и профессионального (профессионально-технического) образования. В связи с характерным несоответствием качества и направле-

ний профессиональной подготовки потребностям работодателей и личным потребностям, низкой престижностью рабочих профессий определены новые приоритеты государственной политики в сфере профессионально-технического образования для обеспечения гибкости, мобильности и оперативного реагирования на изменения рынка труда, привлечения инвестиций в развитие образовательной сферы, содействия взаимовыгодному социальному партнерству учебных заведений, работодателей и органов государственной власти. Обсуждены причины неэффективного использования Украиной потенциала по обеспечению конкурентоспособности высшего образования и определены перспективы дальнейшего его реформирования.

Ключевые слова: образование, общее образование, профессионально-техническое образование, высшее образование, качество образовательных услуг, конкурентоспособность образования, экономический рост, образовательная реформа.

ANNOTATION

The level and quality of education is an important factor for influencing Ukraine's overall global competitiveness. Despite the fact that Ukraine is characterized by a high share of the population with higher education, which is reflected in the UNDP Human Development Index Ranking, first of all, in terms of educational component: adult literacy rate (15 years old and above), educational enrollment rate (cumulative share of students) and education index, the low quality level of education is proved, which influences the rating of competitiveness of the domestic economy. The analysis of quantitative and qualitative parameters of educational services in Ukraine is carried out. Problems in the school education system, directions of secondary education reform and improvement of school education are analyzed and identified. The importance of industry-specific education is emphasized, first of all, through the interaction of general secondary and vocational (vocational-technical) education. Due to the important mismatch of quality and directions of vocational training to the needs of employers and personal needs, and to low prestige of the blue collar professions,

new priorities of the state policy in the field of vocational education were determined in order to provide flexibility, mobility and prompt response to changes in the labor market, to attract investment in its development, promotion of mutually beneficial social partnership among educational institutions, employers and public authorities. The reasons for the inefficient use of potential of Ukraine for ensuring the competitiveness of higher education are substantiated and the prospects for its further reform are determined. The situation of higher education institutions is estimated, taking into account international and national ratings. As conducting educational reform and improving the competitiveness of educational services require adequate funding, the structure and dynamics of financing educational services are analyzed on level and the main problems and ways of their elimination are substantiated. The need to improve the system of motivation of scientific and pedagogical staff was emphasized.

Key words: education, general education, vocational education, higher education, quality of educational services, competitiveness of education, economic growth, educational reform.

Постановка проблеми. В умовах посилення процесів глобалізації економік країн світу та інформатизації всіх сфер суспільного життя особливого значення набувають проблеми підвищення конкурентоспроможності національної освіти. Пошук шляхів і розроблення механізму підвищення конкурентоспроможності України на ринку освітніх послуг вимагає аналізу та обґрунтування найважливіших проблем цієї сфери.

Особливої уваги вимагає проблема впливу освіти на економічне зростання, оскільки 70% ВВП обумовлюється науково-технічним прогресом та інноваціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна наукова література презентує ґрунтовні дослідження системи освіти, її впливу на економічне зростання країни. Питанням узгодженості фахової підготовки і потреб ринку, забезпечення якості освіти присвячені роботи О. Левченко, І. Царенко, П. Кааянд, М. Барат, Р. Дайсон, Н. Авшенюк, А. Антошкіна, І. Каленюк, А. Колот, Е. Лібанова, І. Манцуров, М. Носуліч, Т. Полухтович, О. Грішнова, У.Я. Садова. Такі автори, як А. Амоша, А. Колот, Л. Федулова та інші, акцентують увагу на питаннях підвищення конкурентоспроможності вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів ХХІ століття; А. Павленко, Л. Антонюк, Д. Ільницький, І. Карзун розглядають проблеми формування інноваційної моделі вищої освіти та ефективності державного її регулювання.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зміни, які характеризують динамічний розвиток системи освіти, вимагають подальших досліджень проблем якості освітніх послуг на всіх рівнях із метою забезпечення високого рівня ефективності здійснюваних в освіті реформ.

Цілі статті. Мета статті – на основі аналізу кількісних і якісних параметрів вищої і професійно-технічної освіти виявити ступінь відповідності компетентнісних характеристик випускників потребам роботодавців, виявити проблеми в системі шкільної освіти з метою реалізації профільного спрямування системи

освіти та забезпечення ефективності її реформування на рівні шкільної, професійної і вищої, а також виявлення можливих напрямів підвищення конкурентоспроможності освітньої діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Економіка може зростати виключно за умов підвищення рівня освіченості працівників, задіяних у процесі суспільного виробництва. За результатами оцінок експертів, у економічно розвинених країнах у середньому 60% приросту національного доходу досягається за рахунок підвищення освітнього рівня населення та приросту знань. Результати досліджень А. Меддісона доводять пряму залежність між динамікою економічного розвитку країн і рівнем освіченості населення: збільшення видатків на освіту на 1% спричиняє збільшення ВВП країни на 0,35% [1, с. 37–43]. Ріст освіченості підвищує суспільну ефективність виробництва, зокрема, збільшення середньої освіти на 1 рік підвищує виробництво продукції на душу населення на 6%; щорічний приріст людського капіталу на 1% у вищій освіті забезпечує збільшення темпів росту ВВП на душу населення на 5,9% [2]. Ці дані підтверджені дослідженнями Організації соціального і економічного розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), згідно з якими збільшення освіченості населення на 1 академічний рік забезпечує приріст економіки в країнах OECD на 5% у короткостроковому періоді та на 2,5% – у довгостроковому [3]. Крім того, рівень і якість освіти є важливим фактором впливу на рівень загальної глобальної конкурентоспроможності України.

Для України характерною є висока частка населення з вищою освітою (99,7%), що відображено в рейтингу індексу людського розвитку ПРООН, насамперед щодо освітнього складника: рівня грамотності дорослого населення (віком від 15 років), сукупного коефіцієнта охоплення населення навчанням (сукупної частки учнів) та індексу освіченості [4]. Така ситуація відповідає потребам сучасної української економіки у працівниках, здатних виконувати найскладніші завдання, бути гнучкими, готовими удосконалюватися. За період 2015–2019 рр. спостерігається тенденція до збільшення частки населення як і з вищою, так і з професійно-технічною освітою (табл. 1).

Проте оцінювання глобальної конкурентоспроможності передбачає не тільки кількісні характеристики, а насамперед якісні. Міжнародні рейтинги виходять із рівня зарахування до середніх шкіл та вишів, а також якості освіти відповідно до потреб бізнес-середовища. Особливе місце у рейтингах займає наявність можливостей для навчання співробітників, враховуючи нагальність професійного росту.

Освіта в Україні об'єднує дошкільну, повну загальну середню, позашкільну, спеціалізовану, професійну (професійно-технічну), фахову передвищу, вищу освіту та освіту дорослих, у тому

Таблиця 1

Частка населення із різними рівнями освіти

Роки	2015	2016	2017	2018	2019
Загальна кількість населення у млн. ос., яка рівна 100%	42,9	42,8	42,6	42,4	42,2
Частка населення (%) у віці 22 роки і старші, яке має повну вищу освіту	27,7	27,2	27,2	27,3	27,7
Частка населення (%) у віці 21 рік і старші, яке має базову вищу освіту	1,6	1,4	1,5	1,4	2,9
Частка населення (%) у віці 20 років і старші, яке має неповну вищу освіту	21	21,1	21,8	21,1	20,8
Частка населення (у %) у віці 18 років і старші, яке має професійно-технічну освіту	21,4	22,7	22,5	22,3	22,8
Частка населення (%) у віці 18 років і старші, яке має повну загальну середню освіту	20	19,9	19,2	20,5	22,8
Частка населення (%) у віці 16 років і старші, яке має базову загальну середню та початкову загальну освіту	11	10,5	10,5	9,6	9,1
Частка населення (%) у віці 6 років і старші, яке не має початкової загальної освіти та неписьменні	5,2	5,6	5,6	5,7	5,8

Джерело: сформовано на основі джерела [5]

числі післядипломну [6]. З 2020 року українські коледжі та технікуми почнуть надавати фахову передвищу освіту, що передбачено проектом закону «Про фахову передвищу освіту» [7].

Аналіз даних щодо діяльності загальноосвітніх навчальних закладів (табл. 2) показав суттєве зменшення кількості шкіл: починаючи з 1991 р. їхня кількість зменшилась майже на 5 тис. Особливо активно школи закривалися у 2013/2014 навчальному році (276 шкіл), у 2014/2015 н. р. (214), у 2015/2016 (234) та у 2016/2017 (241).

Як видно з аналізу, починаючи з 90-х років в Україні суттєво зменшилась кількість шкіл та учнів: за період 1991/1992 н. р. до 2017/2018 н. р. зменшення кількості шкіл становило 5,7 тис., а чисельності школярів – 3,202 млн осіб. Паралельно скоротилась і чисельність учителів (на 102 тис.). Відбулося зменшення кількості учнів у розрахунку на одного вчителя: із 13 ос. у 1990/1992 н. р. до 9 у 2017/2018 н. р., що є значно меншим показником, ніж у більшості розвинених країн світу. Це пояснюється значним, майже удвічі, скороченням чисельності учнів порівняно із темпами скорочення чисельності вчителів. За аналізований період їхня чисельність зменшилась на 18,8%, тоді як кількість учнів – на 45,1%. Безумовно, така негативна динаміка

зумовлена анексією АР Крим, де на початок 2013/2014 н. р. знаходилось 3% шкіл України, у яких навчалося 4,3% учнів та працювало 3,7% учителів. Крім того, слід врахувати події на сході України, за рахунок чого частка шкіл, учнів і вчителів зменшилась із 5,7% українських шкіл, 8% учнів і 6,4% вчителів до 3,2%, 4% та 3,4% відповідно у Донецькій області та із 3,6%, 4% та 3,6% до 1,8%, 1,4% відповідно у Луганській області. Окрім того, зменшення чисельності шкіл певною мірою зумовлене закриттям сільських некомплектних шкіл і переведенням учнів до інших населених пунктів.

Та, незважаючи на таку динаміку, в Україні активно продовжується освітня реформа, засадничі принципи якої визначені Законом України «Про освіту».

Процеси децентралізації та необхідність підвищення якості освіти зумовили створення опорних шкіл. Їх організація насамперед сприяє реалізації рівного доступу до якісної освіти дітей із сільських місцевостей, а також посиленню впливу громад на найважливіші сторони сільського життя. Організація опорних шкіл є одним із елементів реорганізації шкільної системи, серед яких треба ще виділити створення освітніх округів і філій. Кількість опорних шкіл в Україні збільшилась із 137 у 2016 р. (коли вони

Таблиця 2

Показники середньої освіти в Україні за 199–2017 роки

Показник	1991/92 н. р.	2014/15 н. р.	2015/16 н. р.	2016/17* н. р.	2017/18* н. р.	Абсолютна зміна порівняно із 1991/92 н. р.
Чисельність середніх загальноосвітніх шкіл, тис.	21,9	17,6	17,3	16,9	16,2	-5,7
Кількість учнів, млн ос.	7,102	3,757	3,783	3,846	3,9	-3,202
Кількість вчителів, тис. ос.	543	454	444	438	441	-102
Середня кількість учнів на 1 вчителя	13	11	8	8	9	-4

*без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та зони проведення АТО

Джерело: сформовано на основі джерела [8]

з'явилися уперше) до 530, із яких в об'єднаних територіальних громадах – 224. Загалом число опорних шкіл збільшилось на 280% [9].

Відповідно до Закону України «Про освіту», «Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року» від 23 листопада 2015 року № 1393-р та інших нормативно-правових актів активно впроваджується інклюзивна освіта, спрямована на реалізацію конституційного права дітей з особливими потребами на якісну освіту, їхній всебічний розвиток та інтеграцію у суспільне життя. За 2016–2018 рр. збільшилося число шкіл з інклюзивним навчанням з 1518 у 2016/17 н. р. до 2620 закладів у 2017/18 н. р., тобто на 73%, а чисельність учнів з особливими потребами, які навчаються в інклюзивних класах, збільшилася на 72%, а за період 2013/14 н. р. до 2017/18 н. р. – у 3,4 раза [9].

Проведення освітньої реформи та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної школи вимагають відповідного фінансування. Обсяги видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту відображені в таблиці 3.

За весь аналізований період спостерігається зростання обсягів видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту у номінальному вираженні, яке становило 49,1 млрд. грн. (139%). Проте аналіз видатків на освіту у фіксованих цінах 2010 р. доводить, що вони зменшувалися і лише у 2017 р. досягли рівня 2010 року. Левова частка видатків на загальну середню освіту припадає на оплату праці учителів (67,9–81,2%). У 2017 році зростання заробітної плати освітян становило 155,4% порівняно із 2016 р., а у загальній середній освіті – 161,1% [11], що значно перевищує темпи зростання заробітних плат у галузях національної економіки. Кроки держави щодо підвищення оплати праці в освіті є ефективним засобом підвищення мотивації педагогів до якісної професійної діяльності, підвищення рівня кваліфікації. Тому у програмі міністерства освіти і науки одним із завдань є підвищення мінімального посадового окладу працівників освіти. Якщо у 2019 році він становив 1,73 прожиткових мінімуми, то у 2020 році він становитиме 2,5 прожиткових мінімуми, у 2021 році – 3, у 2022 році – 3,5,

у 2023 році – 4 прожиткових мінімуми. При цьому передбачено підвищення зарплати кожної наступної категорії на 10% [12].

Ефективність проведення реформ у сфері загальної середньої освіти відображається у якісних її параметрах. У цьому контексті Україна долучається до міжнародних досліджень якості освіти, серед яких виділяється PISA. Дослідження PISA (Programme for International Student Assessment) розроблено за ініціативою Організації економічного співробітництва і розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD). Україна разом із 81 країнами бере участь у цьому проекті, який розпочався 2015 р. [13]. Результати оцінювання та програма PISA дозволяють впроваджувати у вітчизняну освіту найкращий міжнародний досвід, удосконалювати систему середньої освіти у напрямі розвитку компетентнісного підходу до навчання. Програма PISA орієнтована на розроблення рекомендацій управлінцям щодо політики в освіті, оскільки метою PISA є не тільки оцінювання предметних компетентностей, а й визначення найвагоміших чинників впливу на знання у світі. Впровадження останніх в освітні стандарти та програми сприяє не тільки впровадженню світового досвіду з урахуванням національних особливостей, а й підвищенню конкурентоздатності вітчизняної освіти. Особливої гостроти ця проблема набуває в країнах із старіючою нацією, що характерно для України. Забезпечити стабільні і високі темпи економічного зростання за умов збільшення чисельності людей похилого віку на одного працюючого дуже складно. Тому формування у молоді необхідних знань і умінь під час шкільного навчання підвищить їхні шанси на вигідне працевлаштування, бути успішним впродовж трудового періоду.

Важливим напрямом підвищення якості освіти є профільне спрямування процесу навчання. Слід підкреслити, що для українського ринку характерною є невідповідність якості та напрямів професійної підготовки потребам роботодавців та особистим потребам; низькою залишається престижність робітничих професій. Державна політика щодо питань професійно-технічної освіти має бути спрямована на забез-

Таблиця 3

Обсяги видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту (у цінах 2010 р.)

Показники	Роки								
	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	
Обсяги видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту у цінах 2010 р., млрд грн.	32,9	33,7	40,7	42,2	32,4	26,5	26,8	35,2	
Номінальні обсяги видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту, млрд. грн.	-	35,2	42,5	44,2	42,4	49,7	56,5	84,3	
Зміна обсягу видатків зведеного бюджету України на загальну середню освіту в цінах 2010 року щодо попереднього року, %	-	102,5	120,9	103,6	76,9	81,7	101,3	131,3	

Джерело: складено на основі [10; 11]

печення гнучкості, мобільності та оперативного реагування на зміни ринку праці, залучення інвестицій у її розвиток, сприяння взаємовигідному соціальному партнерству закладів освіти, роботодавців та органів державної влади. З метою забезпечення ефективності професійно-технічної освіти (ПТО), мобільності й автономності освітньої діяльності навчальних закладів створюється єдиний освітній простір сфери професійної освіти та ринку праці. Формування останнього означає ефективну інтеграцію таких форм навчання, як: профільна середня освіта, первинна професійна підготовка, навчання на виробництві, здобуття часткових кваліфікацій, підвищення кваліфікації та перепідготовка, наскрізні програми у закладах освіти, підготовка педагогічних кадрів для професійного навчання, визначення професійних кваліфікацій, інформальна/самоосвіта впродовж життя.

Відповідно до Плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та проекту концептуальних засад реформування ПТО «Сучасна професійна освіта» в Україні розпочато реструктуризацію професійно-технічних закладів освіти шляхом приєднання малокомплектних закладів (з контингентом учнів менше 300 осіб) до потужніших та укомплектованих навчальних закладів. У зв'язку із цим кількість професійно-технічних закладів у 2017 р. порівняно із 2015 р. зменшилась на 42 н. з., тобто, на 5,3%, а чисельність учнів у цих навчальних закладах зменшилась на 11,4%. Це зумовлено, з одного боку, демографічною ситуацією в Україні, а з іншого – залежить від державного замовлення, яке створює профіцит юридичних та економічних спеціальностей та паралельно руйнує дійсно потрібні суспільству професії, роблячи їх платними у навчанні та низько оплачуваними у роботі. Як наслідок, виникає проблема зайнятості випускників. Наприклад, середній рівень зайнятості випускників у Львівській області

становить 77%, частка осіб, працевлаштованих за фахом, – 81%. На умовах офіційної, задекларованої праці зайнято 79% випускників, 95% з них працюють у статусі найманого працівника протягом першого року після завершення навчання. Середній рівень доходу випускника від найманої праці становить 7000 грн. Найвищі показники доходів демонструють електрогазоварники, слюсарі з ремонту колісних транспортних засобів, кухарі. Рівень задоволення випускників якістю здобутої робітничої професії у ЗПТО становить майже 92%. Найвищий рівень працевлаштування за фахом, за оцінками випускників, зафіксовано для офіціантів, барменів, кухарів, кравців, закрійників, перукарів, слюсарів з ремонту колісних транспортних засобів [14].

Важливість розвитку і реформування профтехосвіти зумовлена і тим, що вона виконує важливу соціальну функцію. Система закладів професійно-технічної освіти спрямована на захист особливо вразливих категорій молодих людей, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківської опіки, дітей із неблагополучних та малозабезпечених сімей, тих, які мають одного з батьків. Впродовж 2011–2017 рр. частка таких дітей у професійно-технічних закладах становила 4,4–4,7% від загального контингенту, а осіб з інвалідністю – 1,4–1,7%, це 5,3 тис. осіб. Сьогодні створюються умови для інклюзивної освіти, гендерної рівності для всіх здобувачів професійних кваліфікацій. У навчальні процеси запроваджуються найсучасніші інформаційно-технічні засоби, онлайн-навчання, електронні підручники, мультимедійні засоби, створюються професійно-виробничі кластери, платформи для стартапів, високотехнологічні навчально-практичні центри і лабораторії.

Україна має значний потенціал щодо розвитку вищої освіти, науки і техніки. За індексом глобальної конкурентоспроможності у

Таблиця 4

Позиції України за складниками «Вища освіта і професійна підготовка» в індексі глобальної конкурентоспроможності

Індекс глобальної конкурентоспроможності (позиції України за складовими)	2014–2015 рр. (144 країни)	2015–2016 рр. (140 країн)	2016–2017 рр. (138 країн)	2017–2018 рр. (137 країн)
	76	79	85	81
Вища освіта і професійна підготовка	40	34	33	35
Частка освіти	14	14	11	16
– зарахування до закладів середньої освіти	41	39	53	51
– зарахування до закладів вищої освіти	13	14	11	16
Якість освіти	65	46	46	49
– якість освітньої системи	72	54	56	56
– якість математичної та природничої освіти	30	38	27	27
– якість шкіл менеджменту	88	87	93	88
– доступ до Інтернету в школах	67	44	35	44
Навчання за місцем роботи	88	74	85	79
– доступність спеціалізованих науково-дослідних і навчальних закладів	84	78	77	68
– ступінь підготовки персоналу	92	74	94	88

Джерело: складено на основі [15]

2017–18 роках Україна посіла 81 позицію, покращивши її порівняно із попереднім періодом. При цьому за рівнем конкурентоспроможності освіти позиція України є дещо кращою (35 місце серед 137 країн) (табл. 4).

Треба відмітити, що є суттєва різниця щодо кількісних і якісних параметрів освіти у цьому рейтингу. Так, за рівнем охоплення вищою освітою Україна у 2017–2018 рр. займає 16 місце, а за якістю освітньої системи – 56. Трохи кращою є її позиція за якістю математичної та природничої освіти (27 місце). Проте за якістю шкіл менеджменту – лише 88 місце, доступом до Інтернету в школах – 44 місце. Низькими є позиції України за навчанням за місцем роботи (79) (див. табл. 4). Оцінка позиції України за складниками «Вища освіта і професійна підготовка» характеризується стабільним покращенням. Та, незважаючи на це, можна сказати, що Україна неефективно використовує свій потенціал щодо забезпечення конкурентоспроможності вищої освіти.

Покращення якості вищої і професійно-технічної освіти значною мірою залежить від її фінансування. Законодавчо закріплено, що держава має забезпечити загальні асигнування на освіту в розмірі не менше 7% ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством.

Упродовж 2010–2016 рр. спостерігалася тенденція до скорочення частки видатків зведеного бюджету України на освіту як щодо обсягу ВВП (з 7,4% у 2010 р. до 5,4% у 2016 р.), так і щодо обсягу видатків зведеного бюджету України (з 21,1% у 2010 р. до 15,5% у 2016 р.) (рис. 1) [9].

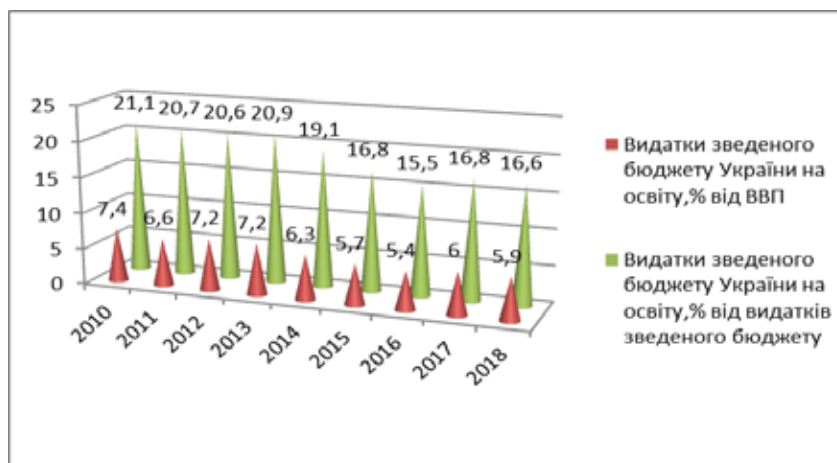

Рис. 1. Видатки зведеного бюджету України на освіту у 2010–2018 рр.

Найбільша частка видатків зведеного бюджету на освіту у 2014–2017 рр. припадала на загальну середню освіту (42,4–47,4%) (рис. 2). Крім того, суттєвими є частки видатків на вищу (21,8–28,3%) та дошкільну освіту (15,2–15,9%). Упродовж 2014–2018 рр. спостерігається тенденція до суттєвого збільшення частки видатків Зведеного бюджету України на загальну середню освіту (з 42,4% у 2014 р. до 48,0% у 2018 р.). Це відбувається на тлі зниження частки видатків на вищу освіту (з 28,3% у 2014 р. до 21,8% у 2017 р.) [9].

В Україні близько десятиліття тому розпочато роботу з упровадження положень Мадридського міжнародного плану дій із проблем старіння населення. Згідно з ним реалізується принцип навчання людей старшого віку впродовж всього життя та підтримка їхніх фізичних, психологічних і соціальних здібностей. Серед основних завдань інноваційної для України програми «Університети третього віку» – сприяння інтелектуальній, психічній, соціальній, фізичній активізації осіб старшої вікової групи через усебічний розвиток людини в пенсійному

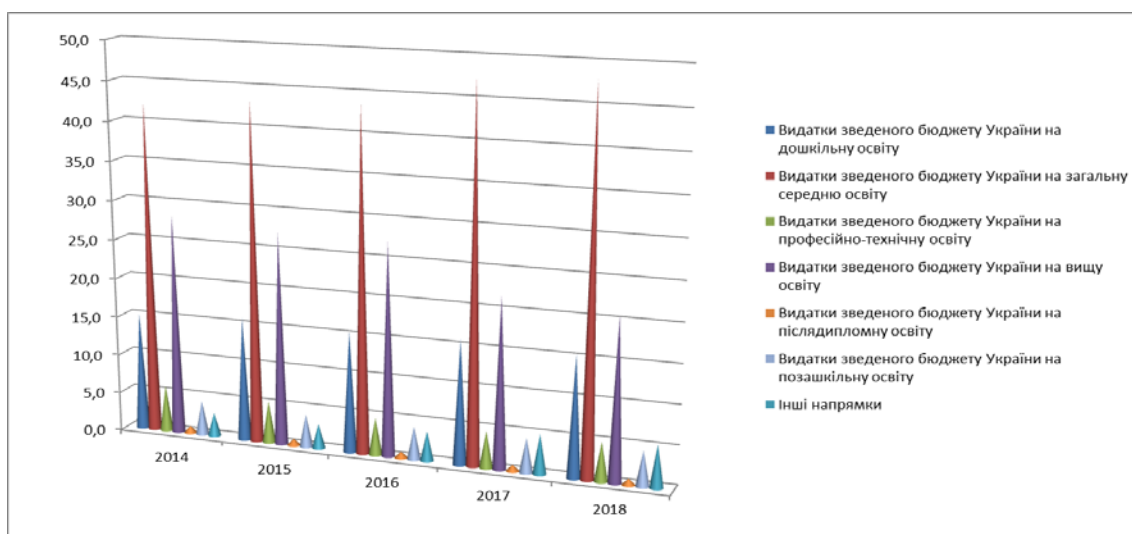

Рис. 2. Видатки зведеного бюджету України за рівнями освіти у 2014–2018 рр. (% від витраток зведеного бюджету України на освіту)

віці, популяризацію освітянських ініціатив, допомогу старшим людям в адаптації до сучасних умов життя через оволодіння новими сучасними знаннями, реінтеграцію населення похилого віку в активне життя суспільства, формування принципів здорового способу життя в похилому віці. За даними Міністерства соціальної політики, в Україні нині функціонує понад 300 закладів такого типу, і понад 25 тисяч слухачів уже розширили свій світогляд, закінчивши університети третього віку [16].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Економічний розвиток найуспішніших країн світу доводить, що визначальним чинником економічного зростання є рівень конкурентноздатності та якості вищої освіти. Близько 70–90% ВВП визначається рівнем НТП та інновацій у економіці, а у економічно розвинених країнах близько 60% приросту НД визначається приростом рівня освіти і знань громадян [17].

Освіта здійснює активний вплив на економічне зростання, оскільки:

1) Зростання освіченості працівників забезпечує зростання продуктивності їхньої праці, про що свідчить відповідність між рівнем освіти й оплати праці, підтверджена статистичними даними [18].

2) Підвищення освіченості сприяє гнучкості, розвиває ділові навички і підприємливість працівників. У західній літературі це називають «розподільчим ефектом освіти», суть якого полягає у здатності приймати оптимальні і раціональні рішення.

3) Освіта розвиває здатність до сприйняття нових ідей і технічних розробок, що прискорює їх запровадження у виробництво і сприяє економічному зростанню.

Враховуючи вагомий вплив якості освіти на динаміку національного зростання та рівень конкурентоспроможності країни, подальших досліджень і практичного втілення потребують питання поглиблення співпраці закладів освіти, науки і бізнесу; обґрунтування механізмів забезпечення відповідності компетентностей і фаху випускників потребам ринку і роботодавців; удосконалення системи фінансування як закладів освіти, так і науково-дослідної їхньої діяльності, посилення ролі місцевих органів влади в управлінні освітою; підвищення ефективності від міжнародної співпраці в освітній сфері; впровадження інноваційної моделі освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Dynamic Forces in Capitalist Development / Maddison A. Oxford: Oxford University Press, 1991. 349 p.
2. B. Sianesi, J. van Reenen. Отдача от образования: обзор эмпирической макроэкономической литературы. *Journal of Economic Surveys*. 2002. Март.
3. Лукичев Г. США и Европейский Союз: конкуренция в образовании и исследованиях. *В мире науки*. 2003. № 10. С. 18–19.
4. Поручник А.М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі : монографія. К. : КНЕУ, 2008. 352 с.

5. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2018 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України). Статистичний збірник. Київ, 2018. Веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_sdhdh2018pdf.pdf (дата звернення: 01.02.2020).
6. Про освіту : Закон України від 18.12.2019 № 392-IX Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.01.2020).
7. З 2020 року українські коледжі та технікуми почнуть надавати фахову передвищу освіту: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/z-2020-roku-ukrayinski-koledzhi-ta-tehnikumi-pochnut-nadavati-fahovu-peredvishchu-osvitu> (дата звернення: 22.01.2020).
8. Освіта в цифрах: як змінилася кількість шкіл за останні роки URL: <http://nus.org.ua/news/osvita-v-tsyfrah-yak-zminylas-kilkist-shkil-za-ostanni-roky/> (дата звернення: 15.02.2019).
9. Освіта в Україні: базові індикатори. Інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyny-byuleten.pdf> (дата звернення: 15.02.2019).
10. Державна казначейська служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> (дата звернення: 15.02.2019).
11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 15.02.2019).
12. Зарплата всіх освітян зросте від 20% до 70% вже 2020 року: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zarplata-vsikh-osvityan-zroste-vid-20-do-70-vzhe-2020-roku> (дата звернення: 25.01.2020).
13. Т. Вакулєнко, С. Ломакович. PISA 2018: що отримає Україна? 2016. URL: <http://education-ua.org/ua/porivnyalnapedagogika/818-pisa-2018-shcho-otrimae-ukrajina> (дата звернення: 12.02.2019).
14. На Львівщині провели широкомасштабне дослідження якості професійної освіти. URL: <https://loda.gov.ua/news?id=49587> (дата звернення: 28.01.2020).
15. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018. URL: <http://edclub.com.ua/analytika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (дата звернення: 12.01.2020).
16. Освіта людей третього віку як засіб соціальної адаптації та інтерпації. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/pedalm_2016_32_39.pdf (дата звернення: 27.01.2020).
17. Исаков У.М. Рост экономики через качественное образование. URL: <https://articlekz.com/article/13764> (дата звернення: 15.02.2019).
18. Освіта як чинник людського розвитку і економічного зростання України / О.А. Грішнова *Демографія та соціальна економіка*. 2004. № 1–2. С. 93–101. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11836> (дата звернення: 14.02.2019).

REFERENCES:

1. Dynamic Forces in Capitalist Development / Maddison A. Oxford: Oxford University Press, 1991. 349 p.
2. Sianesi, B., & Van Reenen, J. The Returns to Education: A Review of the Macro-Economic Literature. *Journal of Economic Surveys*. 2002. March.
3. Lukichev G. (2003) SShA i Evropeyskiy Soyuz: konkurentsya v obrazovanii i issledovaniyakh [USA and the European Union:

- competition in education and researches]. In the world of science, vol. 10, pp. 18–19.
4. Poruchnyk A.M. (2008) Nacionalnyj interes Ukrainy: ekonomichna samodostatnistj u globalnomu vymiri [National interest of Ukraine: economic self-sufficiency in the global dimensions]. K.: KNEU, p. 352. (in Ukrainian)
 5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) Socialjno-demografichni kharakterystyky domoghospodarstv Ukrainy u 2018 roci (za danymy vybirkovogho obstezhennja umov zhyttja domoghospodarstv Ukrainy) [Socio-demographic characteristics of households of Ukraine in 2018 (according to the selective survey of household living conditions of Ukraine)]. Statistics. Kyiv. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/07/zb_sdhd2018.pdf (accessed 1.02.2020).
 6. On education The Law of Ukraine as of 18.12.2019 № 392-IX. Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed 12.01.2020).
 7. Z 2020 roku ukrajinski koledzhi ta tekhnikumy pochnutj nadavaty fakhovu peredvyshhu osvitu [From 2020, Ukrainian colleges and technical schools will begin to provide professional pre-graduate education]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/z-2020-roku-ukrayinski-koledzhi-ta-tehnikumi-pochnut-nadavati-fahovu-peredvishchu-osvitu> (accessed 22.01.2020). (in Ukrainian)
 8. Osvita v cyfrakh: jak zminylasj kiljistik shkil za ostanni roky [Education in Figures: how the number of schools in recent years has changed]. Available at: <http://nus.org.ua/news/osvita-v-tsyfrah-yak-zminylas-kilkist-shkil-za-ostanni-roky/> (accessed 15.02.2019). (in Ukrainian)
 9. Osvita v Ukraini: bazovi indykatory. Informacijno-statystychnyj byuletenj rezuljtativ dijaljnosti ghaluzi osvity u 2017/2018 n.r. [Education in Ukraine: basic indicators. Information-Statistical Bulletin of the results of the field of education in 2017/2018]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiy-niy-byuleten.pdf> (accessed 15.02.2019). (in Ukrainian)
 10. The State Treasury service of Ukraine. Available at: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477> (accessed 15.02.2019).
 11. State Statistics Service of Ukraine. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 15.02.2019).
 12. Zarplata vsikh osvitjan zroste vid 20% do 70% vzhe 2020 roku: veb-sajt [Salaries of all educators will increase from 20% to 70% already in 2020: website]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/zarplata-vsih-osvityan-zroste-vid-20-do-70-vzhe-2020-roku> (accessed 25.01.2020). (in Ukrainian)
 13. T. Vakulenko, S. Lomakovych (2016) PISA 2018: shho otrymaje Ukraina? [PISA 2018: What will Ukraine get?]. Available at: <http://education-ua.org/ua/porivnyalna-pedagogika/818-pisa-2018-shcho-otrimae-ukrajina> (accessed 12.02.2019). (in Ukrainian)
 14. Na Ljvivshhyni provely shyrokomasshtabne doslidzhennja jakosti profesijnoji osvity [The Lviv region conducted a large-scale study of the quality of professional education]. Available at: <https://loda.gov.ua/news?id=49587> (accessed 28.01.2020). (in Ukrainian)
 15. Pozycja Ukrainy v reytinghu krajyn svitu za Indeksom globalnoji konkurentospromozhnosti 2017-2018 [Ukraine's position in the world rankings according to global Competitiveness Index 2017–2018]. Available at: <http://edclub.com.ua/analityka/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krajyn-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (accessed 12.01.2020).
 16. Osvita ljudej tretjogho viku jak zasib socialjnoji adaptaciji ta integraciji [Educating people of the Third Age as a means of social adaptation and integration]. Available at: file:///C:/Users/User/Downloads/pedalm_2016_32_39.pdf (accessed 27.01.2020). (in Ukrainian)
 17. Iskakov U.M. Rost ekonomiki cherez kachestvennoe obrazovanie [Growing the economy through quality education]. Available at: <https://articlekz.com/article/13764> (accessed 15.02.2019). (in Russian)
 18. Ghrishnova O.A. (2004) Osvita jak chynnyk ljudskogho rozvytku i ekonomichnogho zrostannja Ukrainy [Education as a factor of human development and economic growth of Ukraine]. *Demography and social economy*, vol. 1–2., pp. 93–101. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/11836> (accessed 14.02.2019). (in Ukrainian)